

بررسی عوامل آسیب‌زا بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی شدن **فرشته لطفی^۱**

چکیده

سلامت معنوی خانواده در جامعه اسلامی به عنوان یکی از ضرورت‌های اساسی محسوب می‌شود. این مفهوم به وضعیتی اشاره دارد که در آن اعضای خانواده با حفظ هماهنگی در باورها، ارزش‌های اخلاقی و اعمال معنوی، فضایی سرشار از آرامش، احترام و هدفمندی را در زندگی مشترک خود ایجاد می‌کنند. با این حال، خانواده‌ها با چالش‌هایی مواجه هستند که سلامت معنوی آن‌ها را تهدید می‌کند و این تهدیدات می‌تواند به اختلافات خانوادگی و کاهش معنویت و محبت در روابط بین اعضای خانواده منجر شود. در این راستا، شناسایی عوامل آسیب‌زا بر سلامت معنوی خانواده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل آسیب‌زا بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی شدن انجام شده است. این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و شیوه توصیفی برای گردآوری مطالب استفاده کرده و به شناسایی عوامل آسیب‌زا در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی پرداخته است. نتایج این تحقیق می‌تواند به خانواده‌ها کمک کند تا با آگاهی از این عوامل، اقداماتی مؤثر در جهت حفظ سلامت معنوی خود انجام دهند.

کلیدواژه‌ها: سلامت معنوی، خانواده، آسیب‌زا، جهانی شدن، ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی.

۱. طلبه سطح، مرکز تخصصی حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها)، ایلام، fereshtehlotfi77@gmail.com

مقدمه

خانواده به عنوان یکی از نهادهای بنیادی جامعه بشری، نقش بسیار مهمی در رشد و شکوفایی افراد ایفا می‌کند و تأثیر آن بر ارتقای اخلاق و معنویت انسان‌ها غیرقابل انکار است. ادیان الهی نیز به اهمیت خانواده در ترویج ارزش‌های اخلاقی و معنوی توجه ویژه‌ای داشته و آموزه‌های متعددی در راستای تقویت این نهاد و پیشگیری از آسیب‌های آن ارائه کرده‌اند.

امروزه، عوامل آسیب‌زا بر سلامت معنوی خانواده تأثیر چشم‌گیری دارند. این عوامل، که می‌توانند از درون یا بیرون خانواده ناشی شوند، زمینه‌ساز اختلافات و مشکلاتی هستند که به ازهم‌پاشیدگی کانون خانواده و تهدید سلامت معنوی آن منجر می‌شوند. از این رو، شناسایی زمینه‌ها و عوامل آسیب‌زا در این حوزه، امری سرنوشت‌ساز به شمار می‌آید. سلامت معنوی نه تنها در سعادت فردی انسان‌ها نقش مؤثری ایفا می‌کند، بلکه در تحکیم روابط اعضای خانواده و تربیت نسل‌های آینده‌ساز نیز تأثیر بسزایی دارد.

در تفکر معنوی، باورهای دینی مستحکم می‌توانند به تحکیم روابط خانوادگی و تکمیل نواقص طبیعی اعضای خانواده کمک کنند و در نتیجه، زمینه‌ساز کمال معنوی و سعادت خانواده شوند. برای رسیدن به یک زندگی سالم اجتماعی، وجود خانواده‌ای سالم و حفظ سلامت معنوی آن امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

این پژوهش به تحلیل آسیب‌ها در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌پردازد که موجب اختلال در سلامت معنوی خانواده می‌شوند. هدف آن شناسایی و رفع این آسیب‌هاست تا زمینه سعادت و کمال خانواده فراهم آید.

در این زمینه، پژوهش‌هایی نیز انجام شده است. از جمله:

- محسن ورمزیار، علی حسین احتشامی و منصور خوش‌خویی (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان "نقش آسیب‌های دنیاگرایی در تربیت معنوی از منظر نهج‌البلاغه" به بررسی آسیب‌های دنیاگرایی و تأثیر آن بر تربیت معنوی پرداخته‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که دنیاگرایی، به عنوان یکی از مهم‌ترین آسیب‌های معنوی، انسان را از جایگاه انسانی خود غافل می‌کند.

- مهناز هاشمی‌نژاد در پژوهش خود با عنوان "شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد خانواده آسیب‌زا" به بررسی عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی پرداخته است که می‌توانند به ایجاد خانواده‌های آسیب‌زا در عصر جهانی شدن منجر شوند. شناخت این آسیب‌ها و ارائه آموزش‌های لازم از طرف سازمان‌های متولی، می‌تواند گامی مؤثر در جهت جلوگیری از شکل‌گیری خانواده‌های آسیب‌زا باشد.

این پژوهش به سؤالات زیر پاسخ خواهد داد:

- عوامل آسیب‌زای فرهنگی چه تأثیری بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی شدن دارند؟
- عوامل آسیب‌زای اجتماعی چه تأثیراتی بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی شدن دارند؟

- تأثیر عوامل اقتصادی بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی شدن چگونه است؟

۱. مفهوم‌شناسی

در این بخش از نوشتار، به بررسی برخی از مهم‌ترین لغات کلیدی پژوهش از نظر معنای لغوی و اصطلاحی پرداخته می‌شود.

۱.۱. آسیب:

آسیب به معنای زخم، ضرب، عیب و نقص یا شکستگی که به سبب ضربت و زخم پیدا شود. صدمه، رنج، مشقت است (معین، ۱۳۸۸، ص ۵۸). این واژه از ریشه یونانی patho به معنی رنج، محنت، احساسات و غضب و Logy به معنای دانش، شناخت، ترکیب یافته است؛ بنابراین pathoLogy به معنای ناخوشی‌شناسی، مرض‌شناسی به کار می‌رود. آسیب‌شناسی در اصطلاح عبارت است از شناخت دردها، کاستی‌ها، مصیبت‌ها آفت‌های فکری، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی که روح و روان و محیط زندگی را فراگرفته است و نیز رامیافتن به ریشه‌ها و عوامل متنوع آن. به طور کلی آسیب را می‌توان تغییرات ایجاد شده در یک مجموعه که بر عملکرد فعلی یا آینده آن تأثیر منفی می‌گذارد، تعریف کرد.

۱.۲. خانواده:

به معنای خاندان، اهل خانه، اهل‌البیت، دودمان، تبار، تیره، طایفه، فامیل، نوع، قبیله (معین، همان، ص ۴۵۰). خانواده از نظر اصطلاحی نهادی است که بر پایه ازدواج زن و مرد شکل می‌گیرد و با تولیدمثل توسعه می‌یابد. این نهاد اساسی سازندگی شخصیت انسان، مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو اسلام که برنامه‌ی تکامل انسان است، برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت‌ساز و پیشگیری از فروپاشی آن رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است (ری‌شهری، ۱۳۸۷، ص ۲۳۷). اما در تعریف خانواده از دیدگاه روان‌شناسی بیان شده؛ خانواده یعنی دو یا چند نفر که اهداف و ارزش‌های خود را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند و به هم تعهدات بلند مدت دارند. معمولاً در یک محل زندگی می‌کنند. بر اساس تعالیم اسلام، خانواده مجموعه‌ای از افراد با رابطه سببی (عقد ازدواج) و نسبی (والدین، فرزندان، برادر، خواهر) است. این افراد نسبت به هم متناسب با نوع نسبت و ارتباط، مسئولیت‌های اجتماعی، حقوقی، تربیتی، رفتاری، اقتصادی و دینی دارند؛ بنابراین خانواده همچون آیین‌های عناصر اصلی جامعه را در بر دارد و جامعه سالم فقط در پرتو خانواده سالم ممکن است (ساروخانی، ۱۳۷۰، ص ۱۳۶).

۱.۳. سلامت:

سلامت یعنی بی‌گزند شدن، بی‌عیب شدن، رهایی یافتن، نجات یافتن، امنیت، خلاصی از بیماری، شفا است. کلماتی مانند؛ عافیت، تندرستی، مترادف کلمه سلامت هستند. متضاد سلامت؛ بیماری است. بیماری، فقدان سلامتی است؛ بنابراین؛ سلامت به معنی کامل آسایش و کامیابی جسمانی روانی و اجتماعی است و فقط فقدان بیماری یا معلولیت سلامت محسوب نمی‌شود. سلامت حالتی از رفاه و راحتی کامل بدنی، روانی، اجتماعی فرد است و نه دقیقاً نبود بیماری یا ضعف و سستی.

ابعاد مثبت و منفی این تعریف به وسیله داوونی و همکاران (۱۹۹۶) مورد ملاحظه قرار گرفته است. در بخش اول این تعریف وی معتقد است که سلامت به منزله یک مفهوم مثبت نگریسته می‌شود. (مفهوم مثبت: آسایش، بهزیستی) و در بخش دوم سلامت به منزله فقدان و نبود بیماری

یا معلولیت نگریده می‌شود که با توجه به این دو بعد سلامت حقیقی هم شامل پیشگیری از نابهنجاری و بیماری و هم ارتقای سلامت مثبت است که معمولاً ارتقای سلامت مثبت بسیار مورد غفلت قرار گرفته است (محمدی، عالمی، ۱۳۹۴، ص ۱۰).

۴.۱. معنوی:

واژه لغوی در لغت منصوب به معنی، مربوط به معنی، باطنی، حقیقی، درونی، مطلق، روحانی. (معین، ۱۳۸۸، ص ۱۰۳۰) معنایی که فقط به وسیله‌ی قلب شناخته می‌شود. متضاد آن؛ ظاهری، مادی، صوری است. معنوی چیزی است که در باطن یک بیان یا عمل نهفته است. واژه معنوی به معنای نفس مشتق شده که آن خود به معنای دمیدن یا نفس کشیدن است. شخص معنوی به کسی گفته می‌شود که زندگی او را روح القدس نظم می‌بخشد. معنویت به باورها اعتقادات و اعمال متعالی انسان اشاره دارد.

۲. آسیب‌های فرهنگی بر سلامت معنوی خانواده

در این بخش از متن، به بررسی برخی از مهم‌ترین آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی شدن تأثیرگذار هستند، پرداخته می‌شود.

۱.۲. بی‌توجهی به فرهنگ عفاف:

در عصر جهانی‌شدن، بخش عمده‌ای از آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد، به بی‌توجهی به فرهنگ عفاف مرتبط است. نارضایتی‌ها، اختلافات و ناهنجاری‌های رفتاری در خانواده‌ها ناشی از عدم رعایت اصول اخلاقی و فرهنگ صحیح خانوادگی است. گرفتار شدن هر یک از اعضای خانواده به فساد اخلاقی، از جمله تسلیم در برابر شهوات و نقض حریم عفت و ناموس، و همچنین پذیرش آلودگی‌های جنسی، از جمله عواملی است که موجب سست شدن بنیان خانواده می‌شود. بنابراین، بی‌توجهی به فرهنگ عفاف به عنوان یکی از آسیب‌های خانواده، مورد توجه ویژه پیشوایان اسلام قرار گرفته است که در ادامه به اختصار به آن خواهیم پرداخت.

در روایات اسلامی آمده است که زنی به حضور پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) شرفیاب شده و درباره حقوق مرد بر زن پرسش کرد. حضرت فرمود: «یکی از حقوق شوهر بر زن این است که خود را با بهترین عطرها معطر کند و بهترین لباس‌هایش را بپوشد و به بهترین شکل ممکن برای شوهرش زینت نماید.» (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۵۰۸).

از امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) نقل شده است که فرمود: «در آخر الزمان زنانی ظهور می‌کنند که برهنگی و خودنمایی را پیشه خود می‌سازند، به فتنه‌ها وارد می‌شوند، به شهوات روی می‌آورند و برای لذت‌ها شتابان‌اند و محرمات را حلال می‌شمارند.» برخی از زنان برای شرکت در مهمانی‌ها، جشن‌ها و خیابان‌گردی، ساعت‌ها وقت خود را صرف آرایش می‌کنند که این موضوع می‌تواند منجر به بروز ناراحتی‌ها و عقده‌های روانی گردد. به همین دلیل، اسلام با حساسیت ویژه‌ای به این آسیب خانوادگی توجه کرده و به بانوان توصیه می‌کند که فقط برای شوهران خود آرایش و زینت کنند و از آرایش برای دیگران خودداری نمایند؛ در غیر این صورت، ممکن است مورد عذاب الهی قرار گیرند. در این زمینه، روایات متعددی وجود دارد که برخی از آن‌ها را ذکر می‌کنیم. امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: «هر زنی که خود را

معطر کند و از خانه خارج شود، ملعون است تا زمانی که به خانه بازگردد.» (حر عاملی، بی‌تا، ج ۱۴، ص ۱۱۴).

بنابراین، مراعات عفت و پاکدامنی و توجه به علل و عوامل آن از وظایف عمده‌ی زن و مرد در خانواده است. بی‌توجهی به این موضوع از ناحیه هر یک از آنها می‌تواند آسیب‌های جدی به خانواده و بنیان آن وارد کند. بر اساس روایات و بیانات پیشوایان دینی، زن و مردی که به اصول اخلاقی عفاف و پاکدامنی پایبند نباشند، خانواده‌ای بی‌بندوبار و افسارگسیخته خواهند ساخت که هیچ چیز نمی‌تواند مانع از بی‌بند و باری آن‌ها شود و این امر ضربه‌های جبران‌ناپذیری به معنویت خانواده خواهد زد.

۲.۲. بی‌رغبتی به علم جویی:

یکی دیگر از آسیب‌های فرهنگی که سلامت معنوی خانواده‌ها را در عصر جهانی‌شدن تهدید می‌کند، کاهش علاقه به کسب علم و دانش است. بی‌رغبتی به علم‌جوئی به معنای عدم تمایل یا علاقه به یادگیری و فراگیری علوم مختلف است و می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد. این بی‌میلی ممکن است ناشی از عوامل روانی، اجتماعی، خانوادگی، آموزشی و حتی فرهنگی باشد.

سرلوحه مکتب حیات‌بخش اسلام، کسب علم و دانش است. پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) بهترین نوع علم و دانش را علوم قرآنی معرفی کرده و فرموده‌اند: «بهترین شما کسی است که قرآن را بیاموزد و آن را آموزش دهد.» (پاینده، ۱۳۳۴، حدیث ۱۵۲۴). همچنین اهل بیت (علیهم‌السلام) علم و دانش مفید را به عنوان علم نافع معرفی کرده‌اند.

امام صادق (علیه‌السلام) نیز فرموده‌اند: «دوست ندارم جوانی از شما را جز بر دو گونه ببینم: دانشمند یا دانشجو.» (طوسی، ۱۴۰۷، ص ۳۰۳). این احادیث نشان می‌دهد که بی‌میلی به علم‌جوئی، نه تنها در عصر جهانی‌شدن بلکه در تمامی اعصار رفتاری ناپسند به شمار می‌آید که نه تنها بر سلامت معنوی خانواده تأثیر می‌گذارد، بلکه بر سلامت افراد در ابعاد دیگر نیز اثرگذار است. بر همین اساس، از نظر اسلام، علم‌جوئی وظیفه‌ای واجب و مورد محبت خداوند است و ترک طلب علم و بی‌میلی به آن از نظر دینی مذموم شمرده می‌شود.

اگر اعضای خانواده تمایل و رغبتی به علوم قرآنی نداشته باشند، بی‌تردید بر معنویت خانواده تأثیر منفی خواهد گذاشت. چرا که اگر خانواده به این امر مهم توجه کند، می‌تواند در برابر آسیب‌ها پایداری و استقامت نشان دهد. به طور کلی، بی‌میلی به علم‌جوئی در خانواده، به افت تحصیلی، کاهش انگیزه و اعتماد به نفس فرزندان، مشکلات روانی و رفتاری و تضعیف بنیان‌های تربیتی و فرهنگی خانواده منجر می‌شود که پیامدهای آن در عصر جهانی‌شدن به ضربه زدن به سلامت معنوی خانواده خواهد انجامید.

۳.۲. مدگرایی و چشم و هم چشمی:

یکی از مهم‌ترین آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، مدگرایی و چشم و هم‌چشمی است. این دو پدیده اجتماعی مرتبط با رفتارهای رقابتی و تقلیدی در جامعه می‌باشند. مقام معظم رهبری در این خصوص فرموده‌اند: «تقلید فرهنگی، خطر بسیار بزرگی است. اما این حرف اشتباه نشود که بنده با مد و تنوع و تحول در روش‌های زندگی مخالفم. نه، مدگرایی و نوگرایی اگر افراطی و به خاطر چشم و هم‌چشمی

نباشد، عیبی ندارد. لباس و رفتار و آرایش تغییر پیدا می‌کند، مانعی هم ندارد. اما مواظب باشید به سمت اروپا نباشد؛ این بد است. مردم خودشان طراحی کنند و بسازند.» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳، بیانات در دیدار دانشجویان و اساتید دانشگاه‌های استان همدان، Khamenei.ir).

این آسیب در خانواده‌ها زمانی نگران‌کننده‌تر و مخرب‌تر می‌شود که برخی خانواده‌ها و والدین خود نیز در ترویج آن پیشتاز می‌شوند و نوجوانان و جوانان خود را به گرایش به «مد» در جامعه تشویق می‌کنند. البته تنوع و تحول در ظاهر حق جوانان است، اما آنچه از بیانات مقام معظم رهبری نیز استنباط می‌شود، این است که نیاز به تحول و تنوع نباید به مدگرایی افراطی و تقلید کورکورانه از مدل‌های کشورهای غربی و اروپایی تبدیل شود و فرهنگ مبتذل آنان را ترویج کند. این امر می‌تواند در فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و الهی نفوذ کند و خانواده‌های ایران را دچار تزلزل و آسیب نماید. تحمل‌گرایی، دنیاخواهی، بیگانه‌گرایی و غرب‌گرایی از دیگر آسیب‌ها هستند. بنابراین، اگر خانواده در هر یک از این آسیب‌ها غرق شود و دچار افراط گردد، آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر خانواده و معنویت آن متوجه خواهد شد.

از سوی دیگر، قرآن در آیات مختلف به خطرات چشم و همچشمی و یا نظر داشتن به دارایی‌ها و موقعیت‌های دیگران و رقابت ناسالم هشدار داده است، مانند داستان قارون که به دلیل چشم و همچشمی و تکبر نابود شد (قصص/ آیات ۲۸-۶۷). آموزه‌های اسلامی چشم و همچشمی را به دو نوع سالم (در امور خیر) و ناسالم (در امور مادی و دنیاطلبانه) تقسیم می‌کنند و تنها نوع اول را توصیه می‌نمایند. این امر باعث می‌شود که خانواده‌ها در عصر جهانی‌شدن دچار فروپاشی معنوی نشوند و از نظر سلامت معنوی ارتقا یابند و آسیب نبینند.

۲.۴. تغییر در الگوپذیری اعضای خانواده:

یکی دیگر از آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، تغییر در الگوپذیری اعضای خانواده است. این تغییر، که منجر به فاصله گرفتن از ارزش‌ها و آموزه‌های معنوی و دینی می‌شود، سلامت معنوی خانواده را تضعیف کرده و پیامدهایی چون کاهش انسجام، ضعف تربیت معنوی، افزایش آسیب‌های روانی و اجتماعی و کاهش تاب‌آوری معنوی را به دنبال دارد.

اولیای دین مقدس اسلام نیز به این دو اصل، یعنی اهمیت پیروی از یک الگوی شخصیتی و رفتاری و اعتبار و جاهت آن، توجه دارند و بر همین اساس مردم را به پیروی از الگوهای مناسب دعوت می‌کنند. حضرت علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «مردم! به اهل بیت و پیامبرتان بنگرید. از آن سو که گام برمی‌دارند بروید، قدم جای قدمشان بگذارید. آن‌ها هرگز شما را در راه هدایت بیرون نمی‌برند و به پستی و هلاکت نخواهند کشاند.» (دشتی، ۱۳۸۸، خطبه ۹۷).

امروزه با توجه به کاهش پایبندی اعضای خانواده به نظام ارزشی مورد احترام، تغییرات محسوسی در الگوپذیری نوجوانان و جوانان از نظام خانوادگی به وجود آمده است. چه خوب است که خانواده‌ها پیشوایان اسلام را الگو قرار دهند تا بتوانند به راه درست هدایت شوند و خانواده را از آسیب‌ها در امان نگه دارند (معدن‌پور، ۱۴۰۰، جوانان، ص ۵).

تغییر در الگوپذیری اعضای خانواده، به ویژه فاصله گرفتن از نظام ارزشی و معنوی، سلامت معنوی خانواده را به شدت آسیب می‌زند. این تغییر باعث کاهش انسجام و همبستگی معنوی در خانواده می‌شود و ارتباط نزدیک و هماهنگ اعضا با یکدیگر و با ارزش‌های دینی و اخلاقی را تضعیف می‌کند.

۲.۵. تعارضات فرهنگی:

یکی از دیگر آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، تعارضات فرهنگی است. منظور از تعارضات فرهنگی، در واقع تضاد فرهنگی به معنای برخورد و ناسازگاری میان ارزش‌ها، اعتقادات و هنجارهای فرهنگی مختلف است که می‌تواند به اختلاف میان افراد یا گروه‌ها منجر شود. این تعارضات زمانی رخ می‌دهد که انتظارات رفتاری ناشی از زمینه‌های فرهنگی متفاوت برآورده نشود و اختلافات فرهنگی به سطح تعارض و حتی خشونت برسد (روح‌الامین، ۱۳۶۸، ص ۳۳).

عدم کارایی در انتقال فرهنگ از سوی برخی نهادهای فرهنگی می‌تواند منجر به انقطاع فرهنگی، شکاف نسل‌ها، بی‌توجهی و هتک حرمت به ارزش‌ها شود. آنچه در این میان از همه نگران‌کننده‌تر است، امکان پدید آمدن تباین، تعارض و دوگانگی میان فرهنگ رسمی و غیررسمی جامعه است.

بدیهی است که اگر به هر دلیلی در روابط والدین و فرزندان شاهد این تباین و دوگانگی باشیم، جلوه‌های رفتاری حاصل از این دوگانگی فرهنگی که خود را در قالب دورویی، نفاق، چاپلوسی، تملق و رفتارهای دوگانه نشان می‌دهد، زمینه‌های تربیتی ناخوشایندی را فراهم می‌سازد. در چنین شرایطی، مؤثرترین و نافذترین ابزارها و شیوه‌های تربیتی نیز در مواجهه با این مشکلات کارایی خود را از دست خواهند داد.

این تعارضات فرهنگی نه تنها بر روابط درون‌خانوادگی تأثیر منفی می‌گذارند، بلکه می‌توانند باعث تضعیف بنیان‌های معنوی و اخلاقی خانواده شوند و در نتیجه، سلامت معنوی خانواده را به خطر اندازند. در نهایت، برای جلوگیری از این آسیب‌ها، لازم است که خانواده‌ها به تقویت ارزش‌های مشترک و احترام به تنوع فرهنگی بپردازند و با ایجاد فضایی همدلانه و متعادل، از بروز تعارضات فرهنگی جلوگیری نمایند.

۲.۶. فاصله فرهنگی:

یکی دیگر از آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، فاصله فرهنگی است. این اصطلاح به تفاوت‌ها و فاصله میان فرهنگ‌های مختلف اشاره دارد که می‌تواند به تفاوت در فهم، رفتار و ارزش‌ها منجر شود.

امروزه تغییر در نظام ارزشی، شیوه‌های رفتاری و زمینه‌های فرهنگی، ظهور فاصله فرهنگی بین نسل‌ها را بیش از هر زمان دیگری در بسیاری از جوامع خانواده‌ها امکان‌پذیر ساخته است. عوامل مختلف مادی و پیشرفت‌های صنعتی و فناوری‌های ارتباطی و رایانه‌ای، بروز این پدیده را شدت بخشیده‌اند و به ویژه نوجوانان و جوانان گروه‌های سنی تا ۲۴ ساله به‌عنوان قشرهای اثرپذیر، بیشتر از سایرین در معرض این تغییرات قرار دارند (اکبری، ۱۳۸۸، ص ۶۶۷).

فاصله فرهنگی می‌تواند به سلامت معنوی خانواده آسیب جدی وارد کند، زیرا موجب کاهش انسجام، تضعیف روابط عاطفی و ایجاد سردرگمی در ارزش‌ها و باورهای مشترک می‌شود. این موضوع می‌تواند از طریق کاهش معنویت مشترک، ایجاد تعارضات ارزشی و کاهش انسجام عاطفی، سلامت معنوی خانواده را به شدت آسیب‌پذیر کند و زمینه‌ساز مشکلات روانی، اجتماعی و رفتاری شود.

در صورت بی‌توجهی والدین و عدم برخورد مناسب با این تغییرات، این آسیب می‌تواند به‌عنوان یک تهدید جدی برای خانواده‌ها مطرح گردد. بنابراین، تلاش پدران و مادران برای مبارزه با این فاصله فرهنگی و ایجاد فضایی مناسب برای گفتگو و تبادل نظر در خانواده ضروری است. ایجاد درک متقابل و احترام به تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند به تقویت پیوندهای خانوادگی و حفظ سلامت معنوی خانواده کمک کند.

۷.۲. دوستی‌های نامتعارف:

یکی دیگر از آسیب‌های فرهنگی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، دوستی‌های نامتعارف است. این نوع دوستی‌ها، به ویژه آن‌هایی که خارج از چارچوب‌های اخلاقی و فرهنگی خانواده شکل می‌گیرند، می‌توانند سلامت معنوی خانواده را به شدت آسیب بزنند.

انسان به عنوان موجودی اجتماعی و مدنی‌الطبع، نیازهای خود را در زندگی اجتماعی تأمین می‌کند و همین امر برقراری دوستی‌ها، ارتباطات و مناسبات جمعی را ضروری می‌سازد. اما امروزه با توجه به شکل و ساختار زندگی خانواده، نظارت بر دوستی‌ها توسط اعضای خانواده به شدت کاهش یافته است. فاصله گرفتن فرزندان از حیطه‌های نظارت خانواده از یک سو و وجود مشکلات و مسائل جنسی، اجتماعی و اقتصادی برای اعضای خانواده از سوی دیگر، افراد و اعضای خانواده را به‌ویژه در شهرهای بزرگ در معرض دوستی‌های غیرمتعارف و خارج از مدار منطق و سلامت اجتماعی قرار داده است.

رفیق‌بازی‌های خارج از حد متعارف، چه از ناحیه زن و چه مرد، می‌تواند باعث از بین رفتن حقوق دیگر اعضای خانواده و در نتیجه اختلافات، درگیری‌های خانوادگی و تلخ‌کامی در زندگی گردد. قرآن و روایات نیز مملو از هشدار درباره برقراری دوستی‌های نامتعارف هستند. به عنوان مثال، داستان فرزند حضرت نوح (علیه‌السلام) یکی از نمونه‌ها است که در قرآن به آن اشاره شده است و نشان‌دهنده پیامدهای خطرناک دوستی‌های نامتعارف است.

بنابراین، نیاز ضروری است که خانواده‌ها به‌طور غیرمستقیم فرزندان خود را در ارتباط با دوستانشان کنترل کنند، زیرا برخی از دوستی‌های نامتعارف می‌توانند آن‌ها را به گرداب گناه کشانده و آسیب‌های جدی به خود و خانواده‌هایشان وارد سازند.

در نتیجه، دوستی‌های نامتعارف با ایجاد تعارضات عاطفی، کاهش اعتماد، انحراف از ارزش‌های معنوی و اخلاقی، و بروز مشکلات روانی، سلامت معنوی خانواده را به شدت تهدید می‌کنند و می‌توانند زمینه‌ساز فروپاشی خانواده شوند. پیشگیری از این آسیب‌ها نیازمند آگاهی، تقویت ارتباطات سالم خانوادگی و در صورت لزوم مشاوره تخصصی است. این اقدامات می‌توانند به خانواده‌ها کمک کنند تا با هوشیاری و درک مناسب، از آسیب‌های ناشی از دوستی‌های نامتعارف جلوگیری نمایند و سلامت معنوی خود را حفظ کنند.

۳. آسیب‌های اجتماعی بر سلامت معنوی خانواده:

در این قسمت از نوشتار، برخی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. این آسیب‌ها می‌توانند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر روابط درون‌خانوادگی و ارزش‌های معنوی خانواده‌ها تأثیر

بگذارند و به تضعیف بنیان‌های اخلاقی و معنوی آن‌ها منجر شوند. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱.۳.۱. اعتیاد:

از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی که بر سلامت معنوی خانواده در عصر جهانی‌شدن تأثیرگذار است، اعتیاد است. در صدر اسلام و زمان ائمه معصومین (علیهم‌السلام)، به شکل امروزی از مواد مخدر جز شراب خبری نبود و به همین دلیل، آیات و روایات خاصی در این باره به چشم نمی‌خورد. با این حال، روایاتی از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) و برخی از معصومین (علیهم‌السلام) وجود دارد که به نوعی به این مسئله اشاره دارد. از جمله، رسول اعظم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرماید: «زمانی فرا می‌رسد که در آن عصر، از چیزی به نام بنج استفاده می‌کنند که من از آنان دورم و آنان نیز از من دور هستند» (نوری، ۱۴۰۷، ج ۱۷، ص ۸۵).

اعتیاد تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر سلامت معنوی خانواده دارد که از طریق تخریب روابط عاطفی، کاهش انسجام خانوادگی و ایجاد تنش‌های روانی و اجتماعی بروز می‌کند. بنابراین، اعتیاد به عنوان یکی از آسیب‌های جدی خانواده و جامعه، هم از سوی روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و سایر دانشمندان علوم انسانی و هم از سوی اولیای دینی مورد توجه واقع شده و نسبت به آن هشدار لازم داده شده است.

مهم‌ترین عامل در ایجاد اعتیاد خانواده است؛ به این معنا که زمینه‌های فساد خانوادگی، ستیزه‌جویی والدین، فقر مادی و گاهی نیز رفاه اقتصادی خانواده می‌تواند در ایجاد اعتیاد اثرگذار باشد. بدیهی است که اگر خانواده‌ای دچار اعتیاد شود، معنویات از آن خانه رخت بر بسته و اثرات منفی آن بر تمامی اعضای خانواده احساس می‌شود.

در مجموع، اعتیاد با تخریب روابط عاطفی، ایجاد بی‌ثباتی روانی و اجتماعی، و کاهش حمایت‌های معنوی، سلامت معنوی خانواده را به شدت آسیب می‌زند. این وضعیت نیازمند حمایت و درمان جامع برای بازسازی این سلامت است. برای مقابله با این آسیب، خانواده‌ها باید به تقویت روابط عاطفی، ارتقاء آگاهی درباره خطرات اعتیاد و ایجاد فضایی سالم و حمایتگر برای یکدیگر بپردازند. همچنین، همکاری با نهادهای اجتماعی و درمانی می‌تواند در فرآیند بهبودی و بازسازی سلامت معنوی خانواده مؤثر باشد.

۲.۳. آزادی‌های جنسی:

از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی در عصر جهانی‌شدن که بر سلامت معنوی خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد، آزادی‌های جنسی است. این مفهوم به معنای حق و امکان افراد برای انتخاب و ابراز رفتارهای جنسی خود بدون محدودیت‌های سنتی، قانونی یا اخلاقی است. آزادی جنسی به‌ویژه در قالب جنبش اجتماعی «انقلاب جنسی» در دهه‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ میلادی در غرب مطرح شد و شامل مواردی مانند افزایش پذیرش روابط جنسی خارج از ازدواج، پذیرش همجنس‌گرایی، استفاده از روش‌های پیشگیری از بارداری، برهنگی عمومی و قانونی شدن سقط جنین بود.

آزادی جنسی، به ویژه زمانی که خارج از چارچوب‌های اخلاقی، دینی و خانواده‌ای قرار گیرد، می‌تواند سلامت معنوی خانواده را به شدت آسیب بزند. در روایات اسلامی آمده است: «هر

کس در شهوترانی، فرمان نفس را پیروی نماید و خواسته‌اش را برآورد، در واقع برای هلاکت نفس خود اقدام کرده است» (تمیمی آمدی، ۱۴۰۸، حدیث ۱۳۱). اعتدال و میانه‌روی در استفاده از غریزه جنسی نه‌تنها تولید فساد نمی‌کند، بلکه می‌تواند مشکلات دیگر را نیز برطرف کند. اما استفاده نامشروع از این غریزه، انسان را از مسیر انسانیت خارج کرده و می‌تواند به بروز هزاران جنایت ناموسی، فرهنگی و اخلاقی منجر شود. یکی از پیامدهای آزادی‌های نامشروع، زنا است که می‌تواند باعث تزلزل ایمان فرد شود (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۷۶، ص ۲۶) و احساس گناه به عزت نفس او آسیب می‌زند، که جبران آن مستلزم صرف زمانی طولانی است (همان، ص ۲۷). در نظام خانواده، خروج هر یک از زن و مرد از محدوده‌ی روابط جنسی مشروع، به محبت و مودت متقابل آسیب جدی وارد می‌کند و زمینه را برای خیانت و تعدی طرف مقابل فراهم می‌سازد (مجلسی، همان). زنا آثاری چون از بین رفتن نور چهره، کوتاه شدن عمر، بروز فقر و تنگدستی در دنیا، خشم و غضب خداوند، و عواقب بد در حسابرسی اعمال و جاودانگی در آتش جهنم را به همراه دارد. بنابراین، آزادی‌های جنسی نامشروع به‌عنوان یک آسیب جدی به خانواده تلقی شده و با تعیین مرزهای بهره‌برداری‌های مشروع جنسی، خانواده را از خطر فروپاشی و نابودی ناشی از آن مصون نگه می‌دارد. اگر خانواده دچار افراط در آزادی‌های جنسی شود، معنویات کم‌کم به فراموشی سپرده می‌شوند و آسیب‌های جبران‌ناپذیری متوجه آن می‌شود. در مجموع، آزادی جنسی خارج از چارچوب‌های مشروع و اخلاقی، با ایجاد آشفتگی در ارزش‌ها، افزایش تنش‌های خانوادگی، و بروز آسیب‌های روانی و اجتماعی، سلامت معنوی خانواده را به شدت تهدید می‌کند و می‌تواند منجر به فروپاشی خانواده شود. حفظ سلامت معنوی خانواده نیازمند پایبندی به اصول اخلاقی، دینی و احترام به ارزش‌های خانوادگی است. این امر مستلزم ایجاد فضایی سالم و حمایتگر در خانواده‌ها و ترویج فرهنگ احترام و محبت در روابط است.

۴. آسیب‌های اقتصادی بر سلامت معنوی خانواده:

امروزه بخش مهمی از اختلافات خانوادگی به مسائل اقتصادی بازمی‌گردد. در تحقیقی در ایران نشان داده شده است که از متقاضیان طلاق، ۱۲ درصد علت درخواست طلاق را مشکلات امرار معاش، ۴ درصد بیکاری و ۱۱ درصد ندادن نفقه اعلام کرده‌اند. افزون بر این، ۴۹،۶ درصد از متقاضیان تأکید کرده‌اند که میزان حقوق آنان در زمان طلاق کفاف زندگی‌شان را نمی‌دهد. این آمارها نشان‌دهنده تأثیر مستقیم مشکلات اقتصادی بر سلامت خانواده و بنیان‌های خانوادگی است.

بیشتر خانواده‌های از هم‌گسیخته را قشر پایین جامعه تشکیل می‌دهند و این وضعیت می‌تواند به بروز انحراف‌هایی چون دزدی، اعتیاد و فرار از خانه منجر شود. این رفتارها، به نوعی فرار از مشکلات اقتصادی و عدم توانایی در پرداخت نفقه و یا تأمین هزینه‌های ضروری زندگی به‌حساب می‌آید. این مشکلات اقتصادی نه‌تنها به ایجاد تنش‌های عاطفی و روانی در خانواده‌ها منجر می‌شود، بلکه می‌تواند به تضعیف روابط خانوادگی و افزایش احتمال طلاق نیز دامن بزند.

بر اساس مطالعات انجام‌شده، از تعداد مراجعین زن به قسمت مشاورین حقوقی سازمان زنان برای شکایت و تقاضای طلاق، ۵۱،۶ درصد فرار شوهر و عدم پرداخت خرجی را دلیل خود

مطرح کرده‌اند. جالب توجه است که از همین تعداد، ۵۶ درصد اظهار کرده‌اند که از شوهرانشان کتک می‌خورده‌اند، اما حاضر بودند در صورتی که آن‌ها خرجی بدهند، همچنان به زندگی با آنان ادامه دهند (اکبری، ۱۳۸۸، ص ۱۶۲). این موضوع نشان‌دهنده تأثیر عمیق مشکلات اقتصادی بر تصمیمات خانوادگی و تمایل به ادامه زندگی در شرایط سخت و پرتنش است.

در مجموع، این داده‌ها نشان می‌دهد که مسائل اقتصادی نه تنها منبعی برای بروز اختلافات خانوادگی هستند، بلکه می‌توانند به تضعیف سلامت معنوی خانواده‌ها و افزایش تنش‌های عاطفی و اجتماعی منجر شوند. بنابراین، توجه به حل مشکلات اقتصادی و ایجاد شرایط مناسب برای خانواده‌ها می‌تواند به تقویت بنیان‌های خانوادگی و کاهش آمار طلاق کمک کند. حمایت‌های مالی، مشاوره‌های اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی می‌تواند در این راستا مؤثر باشد.

۱.۴. فرهنگ معیشت:

مشکلات ناشی از توقعات روزافزون خانواده‌ها می‌تواند به شدت موجب تعارض و اختلاف میان اعضای خانواده شود. در شرایطی که مرد نتواند خواسته‌های همسر خود را برآورده کند، این امر می‌تواند زمینه‌ساز رفتارهای ناسازگارانه برای زن شود یا حس تسلیم و درماندگی را در او به وجود آورد. در هر صورت، این وضعیت می‌تواند نظام خانواده را دچار مشکلات متعددی کند.

از سوی دیگر، تجمل‌طلبی و غوطه‌ور شدن در مواهب مادی و احساس بی‌نیازی مستانه نیز می‌تواند به رفتارهای برتری‌طلبانه و ناسازگاری منجر شود. همان‌طور که قرآن کریم می‌فرماید: «كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ * أَلَمْ يَرَأْهُ اسْتَغْنَى» (علق/ آیات ۷-۶)؛ این آیات نشان می‌دهد که انسان به دلیل احساس بی‌نیازی، ممکن است دچار طغیان و سرکشی شود.

گاهی نیز رسیدن ناگهانی خانواده به ثروت و قدرت خرید بالا، عاملی برای خودفراموشی و سرکشی و اختلاف می‌شود. توجه زیاد به تجملات و ظواهر زندگی، زمینه را برای دور شدن از روابط انسانی مناسب فراهم می‌آورد و افراد را از خود بیگانه می‌کند. امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «الْمَالُ مَادَّةُ الشَّهَوَاتِ»؛ یعنی مال و ثروت، ماده اصلی همه شهوات است (دشتی، ۱۳۸۸، حکمت ۵۸).

در چنین شرایطی، ارزش‌های اخلاقی و دینی جای خود را به امتیازات مادی و تجملی می‌دهند. از آنجا که انسان در این موارد سیری‌ناپذیر است، هیچ‌گاه از زندگی و تعامل با دیگران رضایت نخواهد داشت (کافی، ج ۲، ص ۱۳۸). امام صادق (علیه‌السلام) نیز فرمود: «آنچه ایمان بنده را پابرجا سازد، پرهیزکاری است و آنچه ایمان او را ببرد، زیاده‌خواهی است» (صدوق، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۲۵).

بنابراین، نبود فرهنگ معیشت مناسب در هر خانواده می‌تواند شیرازه‌ی آن را از هم بپاشد و موجب آسیب به سلامت معنوی خانواده شود. پیشگیری از این آسیب‌ها نیازمند اتخاذ تدابیر معقول و منطقی و اصلاح فرهنگ معیشت خانواده است. این اصلاحات می‌تواند شامل تقویت ارزش‌های اخلاقی و دینی، آموزش مدیریت مالی، و ترویج سبک زندگی ساده و معقول باشد. با ایجاد فضایی حمایتگر و تأکید بر روابط انسانی و محبت‌آمیز، می‌توان از آثار سوء این آسیب‌ها جلوگیری کرده و سلامت معنوی خانواده‌ها را حفظ کرد.

۲.۴. عدم رعایت الگوی مصرف:

در عصر جهانی شدن، یکی دیگر از آسیب‌های اقتصادی که بر سلامت معنوی خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد، عدم رعایت الگوی مصرف است. بسیاری از خانواده‌ها نتیجه دسترنج خود را صرف رسیدن به علایق زودگذر و سطحی می‌کنند که در واقع تأثیری در میزان رفاه و آسایش یا رشد روحی، معنوی و جسمی آن‌ها ندارد. این نوع مصرف می‌تواند به تضعیف بنیان‌های خانوادگی و ایجاد مشکلات اقتصادی منجر شود.

در مکتب حیات‌بخش اسلام به شدت از این گونه مصرف‌ها نهی شده است. قرآن کریم می‌فرماید: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (اعراف: ۳۱). این آیه به ما یادآوری می‌کند که باید در استفاده از نعمت‌ها تعادل را رعایت کنیم و از اسراف و ولخرجی پرهیز نماییم.

افرادی که به این نوع مصرف‌ها ادامه می‌دهند، به عنوان مسرف و برادران شیاطین مطرح شده‌اند. در قرآن آمده است: «إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا» (اسراء: ۲۷). این آیات نشان‌دهنده آسیب‌های جدی ناشی از فرهنگ نامناسب مصرف در جامعه است.

در فرهنگ دینی، آسیب‌هایی که از ناحیه فرهنگ نامناسب معیشت متوجه خانواده‌های مسلمان می‌شود، عبارتند از:

اسراف و تبذیر: مصرف بیش از حد و بی‌مورد که می‌تواند به مشکلات مالی و روحی منجر شود.

تکاثر و اشرافی‌گری: رقابت در داشتن امکانات مادی و تجملات که به تضعیف روابط خانوادگی و ایجاد حس نارضایتی می‌انجامد.

بی‌توجهی به جنبه‌های شرعی منابع درآمدی: عدم پرهیز از لقمه حرام و شبهه‌ناک که می‌تواند عواقب معنوی و اجتماعی داشته باشد.

بی‌توجهی به فرهنگ انفاق و مشارکت در امور عام‌المنفعه: عدم توجه به کمک به نیازمندان و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی که به تقویت بنیان‌های اجتماعی و خانوادگی کمک می‌کند. بی‌توجهی به فرهنگ خمس و زکات و پرداخت وجوهات شرعی: نادیده گرفتن واجبات مالی که می‌تواند به سلامت اقتصادی و معنوی جامعه کمک کند.

به‌طور کلی، عدم رعایت الگوی مصرف و فرهنگ معیشت مناسب می‌تواند به تضعیف خانواده‌ها و کاهش سلامت معنوی آن‌ها منجر شود. بنابراین، ضروری است که خانواده‌ها با اتخاذ رویکردهای معقول و منطقی در مصرف و مدیریت مالی، از آثار سوء این آسیب‌ها پیشگیری کنند. ترویج فرهنگ درست مصرف، توجه به مسائل شرعی و مشارکت در امور خیر می‌تواند به تقویت بنیان‌های خانوادگی و حفظ سلامت معنوی جامعه کمک کند.

۴.۳. فقر:

فقر به معنای تهی‌دستی و ناداری، یکی از مشکلات اساسی است که خانواده‌ها در عصر جهانی شدن با آن مواجه هستند و در اینجا به‌ویژه به فقر مالی اشاره می‌شود. از نظر شرع، فقیر به کسی گفته می‌شود که از تأمین هزینه‌های زندگی معمولی خود عاجز است.

از جمله ریشه‌های اصلی فقر می‌توان به نداشتن درآمد و عدم اشتغال به کسب و کار، فرهنگ مصروف‌گرایی و اسراف اشاره کرد. این عوامل به همراه مسائلی چون تنبلی، تن‌پروری، نداشتن تدبیر و مدیریت اقتصادی، و تقلید از دیگران در رفاه‌طلبی می‌توانند به تشدید فقر و تنگدستی منجر شوند. دین مقدس اسلام به شدت با این عوامل مبارزه کرده و منابع دینی و روایی نیز رفتارهایی را که در ایجاد یا تشدید فقر مؤثر هستند، ذکر کرده‌اند. برخی از این رفتارها شامل موارد زیر هستند:

وجود تار عنکبوت در خانه

خوردن و آشامیدن در حال جنابت

سوگند دروغ

زنا و فحشا

حرص و ولع

دروغگویی

استماع غنا

در روایتی درباره دشواری تحمل فقر صحبت کرده و اظهار کرده است که «فقر برای من، دشوارتر از آتش سوزان نمرود است» (مجلسی، ۱۳۸۵، ج ۷۲، ص ۴۷). این بیان نشان‌دهنده عمق و شدت تأثیر فقر بر روح و روان انسان‌هاست. همچنین، خداوند در قرآن به دشواری فقر تأکید کرده و آن را از دیگر مشکلات دشوارتر دانسته است.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) در وصیت خود به حضرت علی (علیه السلام) به چهار چیز اشاره کرده‌اند که کمر انسان را می‌شکند، از جمله فقر و نداری. این موارد به خوبی اهمیت و تأثیر فقر بر زندگی انسان‌ها، به‌ویژه خانواده‌ها را نشان می‌دهد (صدوق، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۲۰۶).

فقر به‌عنوان یک آسیب جدی، نه تنها تأثیرات اقتصادی بلکه تأثیرات روحی و معنوی نیز دارد. از این‌رو، عقل و شرع هر دو به این نکته تأکید دارند که فقر اقتصادی یکی از تهدیدهای جدی برای خانواده‌هاست و باید برای پیشگیری از آسیب‌های روحی و معنوی ناشی از آن اقدامات لازم صورت گیرد.

به‌طور کلی، برای مقابله با فقر و تنگدستی در خانواده‌ها، لازم است که فرهنگ کار و تلاش، مدیریت صحیح اقتصادی، و توجه به ارزش‌های دینی و اجتماعی تقویت شود. همچنین، توجه به انفاق و کمک به نیازمندان می‌تواند به تقویت بنیان‌های اجتماعی و کاهش فقر کمک کند. در عصر جهانی‌شدن، این اقدامات به‌ویژه در مواجهه با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی بیشتر از هر زمان دیگری ضروری است.

نتیجه گیری

مقاله حاضر تحت عنوان «تأثیر عوامل آسیب‌زا بر سلامت معنوی خانواده» به بررسی آسیب‌ها در سه بعد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی پرداخته است. هدف اصلی از آسیب‌شناسی خانواده، شناسایی عواملی است که سلامت معنوی خانواده را تهدید می‌کند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آسیب‌های فرهنگی نظیر عدم توجه به عفاف، چشم و هم‌چشمی، تقلید کورکورانه و فاصله فرهنگی می‌توانند به فروپاشی بنیان خانواده منجر شوند. بر اساس روایات و بیانات پیشوایان دینی، در صورت رسوخ این عوامل در خانواده‌ها، ارزش‌های اسلامی و الهی خانواده به خطر می‌افتد. در بعد اجتماعی، آسیب‌هایی نظیر طلاق، آزادی‌های جنسی، روابط نامشروع و رقابت‌های ناسالم که در جامعه معاصر گسترش یافته‌اند، می‌توانند انسان را از مسیر انسانیت خارج کرده و خانواده را در معرض خطر فروپاشی قرار دهند. از نظر اقتصادی، آسیب‌هایی چون فقر، بی‌توجهی به فرهنگ معیشت و نبود الگوی مصرف مناسب، نیز به عنوان عوامل آسیب‌زا شناخته می‌شوند. طبق آموزه‌های دینی، بی‌توجهی به این موارد می‌تواند سلامت معنوی خانواده را به خطر اندازد. این پژوهش با استناد به آیات، روایات و آموزه‌های دینی، به تحلیل این آسیب‌ها پرداخته و به نتایجی از جمله تجمل‌گرایی، غرق شدن در رفاه مادی، اسراف و تبذیر، فقر اقتصادی و تعارضات فرهنگی دست یافته است. برای پیشگیری از این آسیب‌ها و حفظ سلامت نظام خانواده، بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و الگو قرار دادن آن‌ها، ضروری به نظر می‌رسد. به‌طور کلی، این پژوهش به اهمیت آسیب‌شناسی خانواده و نیاز به توجه به سلامت معنوی آن در عصر حاضر تأکید دارد. از این‌رو، ضروری است که نهادهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی با اتخاذ تدابیر مناسب، بسترهای لازم برای ارتقاء سلامت معنوی خانواده‌ها را فراهم آورند و به این موضوع توجه ویژه‌ای داشته باشند.

منابع و مأخذ

- *قرآن کریم ترجمه حسین انصاریان
* دشتی، محمد ، ترجمه نهج البلاغه ، ۱۳۸۸.
* نهج الفصاحه؛ ترجمه ابوالقاسم پاینده؛ ج ۱، بی‌جا: نشر دنیای دانش، ۱۳۶۲.
* غررالحکم و درر الکلم؛ تصحیح مهدی رجایی؛ قم: دارالکتاب اسلامی، بی‌تا.
۱. امامی، بهمن؛ «تأثیرات تلویزیون بر خانواده»؛ نشریه مهر، شماره ۱۴، بی‌تا.
۲. اکبری ، ابوالقاسم ، آسیب‌شناسی خانواده، تهران ، ۱۳۸۸.
۳. بابازاده، علی اکبر؛ زمینه‌های فساد در جامعه و راه درمان؛ ج ۲، بی‌جا: نشر قدس، بی‌تا.
۴. بهرنگی، جلال؛ «خانواده در تسخیر تلویزیون»؛ نشریه ایران، ۱۳۸۲.
۵. بهشتی، احمد؛ خانواده در قرآن؛ قم: نشر طریق القدس، ۱۳۶۱.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه؛ ترجمه محمدرضا حسینی جلالی؛ ج ۱۴، قم: مؤسسه آل‌البیت، بی‌تا.
۶. روح‌الامین، محمود. زمینه‌فرهنگ‌شناسی، چاپ دوم، تهران: انتشارات عطار، ۱۳۶۸.
۷. ساروخانی، باقر؛ مقدمه بر جامعه‌شناسی خانواده؛ تهران: انتشارات سروش، ۱۳۷۰.
۸. سالاری‌فر، محمدرضا؛ خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی؛ تهران: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۶.
۹. صدوق، محمد بن علی؛ خصال؛ ترجمه صادق حسن‌زاده؛ ج ۱، چاپ اول، قم: انتشارات فکر آوران، ۱۳۸۸.
۱۰. عصاره، علیرضا؛ «آسیب‌های ناشی از تحولات خانوادگی»؛ نشریه پیوند، ۱۳۷۹.
۱۱. فرجاد، محمدحسین؛ آسیب‌شناسی اجتماعی؛ تهران: انتشارات منصوری، ۱۳۸۸.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب؛ فروع کافی؛ تصحیح علی اکبر غفاری؛ ج ۵، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۷.
۱۳. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار؛ ج ۷۶، تهران: اسلامیه ، ۱۳۸۵.
۱۴. _____؛ مرآة العقول؛ ج ۸، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳.
۱۵. محدث نوری، حسین؛ مستدرک الوسائل؛ ج ۱۷، قم: مؤسسه آل‌البیت، بی‌تا.
۱۶. محمدی، علیرضا؛ عالمی، سیما؛ روان‌شناسی سلامت؛ تهران: کتابخانه فرهنگ، ۱۳۹۴.
۱۷. محمدی‌ری‌شهری، محمد؛ تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث؛ قم: انتشارات دارالحدیث، ۱۳۸۷.
۱۸. معین، محمد؛ فرهنگ فارسی؛ چاپ بیست و پنجم، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۸.
۱۹. معدنپور ، زینب ، نقش الگوها در در تعالی روح نوجوانان و جوانان، پایگاه خبری سمن جوانان، تهران، ۱۴۰۰.

کتابخانه دیجیتالی

۱. ویسی، غلامرضا؛ آسیب‌شناسی خانواده و راهکارهای پیشگیری از آن؛ تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نماینده ولی فقیه، مرکز تحقیقات اسلامی، بی‌تا،
<https://lib.eshia.ir/۲۶۴۲۸/۱/۳>

سایت

۱. مقام معظم رهبر، بیانات در دیدار دانشجویان و اساتید دانشگاه‌های استان همدان،
Khamenei.ir، ۱۳۸۳/۴/۱۷.